

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

1-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

P.S.Otaqulov	
Geografik nomlarni o'rganishga ijtimoiy-ekologik yondashuv	92
B.M.Dehqonov	
Andijon viloyati ekin yerlari monitoringi va uni baholash	97
X.Sh.Djo'raboyeva	
An'anaviy suvdan foydalanish madaniyatining shakllanishida geografik omillarning o'rni.....	101
	ILMIY AXBOROT
M.K.Usmonaliyeva	
Chor Rossiyasi hukmronligi davrida turkiston o'lkasida milliy matbuotning vujudga kelishi.....	105
O.N.Fozilova	
Oybekning bolalarga atalgan hikoyalarida qahramon talqini.....	108
J.J.Mamatisakov	
Bo'lajak geografiya o'qituvchilarini o'quvchilarda geologik bilimlarni takomillashtirishning innovatsion - pedagogik modeli	113
N.B.Yuldasheva	
Ingliz va o'zbek tillari matnlaridagi paremiyalarni tadqiq etishning muxim jihatlari.....	121
G.O.Abdujalilova	
Ekspozitsiya va uning badiiy-estetik funksiyasi	124
X.Z.Umarova	
Epistolary lines: the transformative power of letters in saul bellow's novel «Herzog»	127
D.Hakimova	
Yosh voleybolchilarning maxsus jismoniy sifatlarini rivojlantirish	130
G'.M.Alamov	
Xalq o'yinlari va milliy bellashuvlarning o'quvchi-yoshlarni tarbiyalovchi muhim omil sifatidagi ahamiyati	135
A.K.Xudayberdiyev, M.J.Usmonova	
Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yagona to'g'ri yo'li-ta'lim sifatini oshirish.....	139
S.R.Xoliqov	
Yangi O'zbekiston yoshlarining ma'naviyati va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning asosiy usullari	143
M.A.Алиева	
Неомифологизм в творчестве дмитрия сергеевича мерещковского	147
A.Y.Ergashev	
Yangi O'zbekistonda pedagogning maqomi: ijimoiy-falsafiy tasnifi va o'ziga xos xususiyatlari	152
Z.X.Oxunova	
Yangi O'zbekistonda jinoyat va jazo tushunchalarining o'ziga xos xususiyatlari va ijtimoiy-antropologik mazmuni	155
X.J.Isomiddinov	
Yoshlar tafakkurini rivojlantirishning tarixiy-falsafiy jihatlari.....	158
R.D.Mustayev	
Vatanparvarlik tushunchasining tarixiy-falsafiy mohiyati	161
B.I.Muxtoraliev	
Ilk hikoyalaridagi ijodiy o'ziga xoslik	165
D.S.Abdugodirov	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-kreativ kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	171
M.M.Azizov	
Methodology of optimizing sports and health programs through scandinavian walking	174
A.U.Xamidjanov	
Yuqori malakali kurashchilarni vazn-bo'y ko'rsatkichlarini model xususiyatlari o'rganish asosida yosh erkin kurashchilarni saralash va yo'naltirish metodikasi.....	181
G.T.Dadamirzayeva	
Inson salomatligi va ruhiyatiga musiqaning ta'siri.....	191

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING KASBIY-KREATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ****THEORETICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL AND CREATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS****Abduqodirov Davron Solijon o'g'li¹**¹O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti Farg'ona filiali o'qituvchisi**Annotatsiya**

Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-kreativ kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari, xususan, dolzarb masalalari o'rganilgan. Shuningdek, o'qituvchilarning kreativligi, ijodkorligini oshirish nazariy-metodologik jihatlari va vazifalari tahlil qilingan.

Аннотация

В данной статье изучаются теоретические основы развития профессионально-творческой компетентности будущих учителей, в частности, актуальные вопросы. Также были проанализированы теоретико-методологические аспекты и задачи повышения креативности студентов.

Abstract

In this article, the theoretical foundations of the development of the professional-creative competence of future teachers, in particular, the current issues, are studied. Also, theoretical-methodological aspects and tasks for increasing students' creativity were analyzed.

Kalit so'zlar: kasbiy faoliyat, tayyorlash, komponent, empirik, pedagogik xususiyat, metodologiya, kompetensiya, kreativ, kasbiy.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, обучение, компонент, эмпирический, педагогический признак, методология, компетентность, креативный, профессиональный.

Key words: professional activity, training, component, empirical, pedagogical feature, methodology, competence, creative, professional.

KIRISH

Dunyo miqyosida oliy ta'lim muassasalari tahsil oluvchilarining bilim, ko'nikma, malaka egallashlarini takomillashtirish, intellektual kamolotini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish, uni insonparvarlashtirish, o'quv predmetlariga sog'lomlashtiruvchi texnologiyalarni joriy etish, uzviyligi va uzluksizligi, rivojlantiruvchi va ijtimoiylashtiruvchi maqsadlarini ta'minlash, mutaxassislarni, shu jumladan o'qituvchlarning kreativligi, ijodkorligini oshirish vazifalari qo'yilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

O'qituvchining kasbiy-kreativ kompetensiyasini shakllantirish va rivojlantirish masalalari V.A.Adolf, T.G.Braje, E.F.Zeera, I.A.Zimnyaya, N.V.Kuzmina, M.I.Lukyanova, A.K.Markova, A.M.Novikova, G.S.Trofimova, G.Bernhard, V.Bloom, X.Markus, R.Sterner kabi ko'plab faylasuflar, pedagog va psixologlar tomonidan o'rganilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Hozirgi vaqtda ta'lim tizimi sezilarli o'zgarishlar bilan tavsiflanadi, buning natijasida, birinchi navbatda, innovatsion jarayonlar faollashadi.

Bugungi kunda ta'lim tizimiga tashqi omillar sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Unga tubdan yangi talablar qo'yiladi, ularning doimiy o'sishiga bir qator global rivojlanish tendensiyalari sabab bo'ladi:

- jamiyat taraqqiyot sur'atlarini tezlashtirish o'quvchilarni tez o'zgaruvchan sharoitlarda hayotga tayyorlashni taqozo etadi;

- madaniyatlararo o'zaro ta'sir ko'lamining sezilarli darajada kengayishi bilan maktab bitiruvchilarining muloqot qobiliyatlari va bag'rikengligi alohida ahamiyatga ega;

- global muammolarning paydo bo'lishi va kuchayishi ularni hal etishda yoshlardan zamonaviy tafakkurga ega bo'lishni talab qiladi;

- jamiyatni demokratlashtirish, siyosiy va ijtimoiy tanlash imkoniyatlarini kengaytirish maktabni fuqarolarning bunday tanlovga tayyorligini shakllantirish zarurati bilan to'qnash keladi;

- iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va bandlik sohasidagi chuqur tarkibiy o'zgarishlar, bu xodimlarning kasbiy malakasini oshirish va qayta tayyorlashga doimiy ehtiyojni belgilab beradi, maktab bitiruvchilarining butun hayoti davomida bilim olishga bo'lgan istagi va qobiliyatini shakllantirishni talab qiladi.

Bu talablarni qondirish uchun maktab o'zgarishi, bu jarayon uzluksiz bo'lishi kerak. Bularning barchasini amalga oshirilayotgan o'zgarishlarga moslashuvchan, mas'uliyatni o'z zimmasiga oladigan, o'z rivojlanishiga qadriyat sifatida qaraydigan, doimiy o'rganishga qodir va tayyor bo'lgan mustaqil, faol o'qituvchi amalga oshirishi mumkin. Shunday qilib, birinchi navbatda, o'qituvchining kasbiy malakasini rivojlantirishga alohida talablar qo'yiladi.

Kompetensiya ilmiy muammo sifatida hozircha aniq ta'rifga ega emas va unga qiziqish sezilarli rivojlanish tarixiga ega bo'lishiga qaramay, to'liq tahlil qilinmagan.

Jamiyatdagi biron-bir guruh, jamoa yoki shaxs ma'lum bir soha bo'yicha yuksak malaka va bilimlarga ega bo'lib o'z sohasida kompetensiya egasi bo'lib shakllanadi hamda ushbu vakolatini muntazam ravishda takomillashtirib boradi. Bu masalaga jamiyatning manfaatlari yuzasidan yondoshiladi. Shaxs esa o'z kompetensiyasini takomillashtirib borish orqali, eng avvalo, o'zining hayotiy manfaatlarini amalga oshiradi, shu bilan birga jamiyatning shaxsga qo'yayotgan talablari darajasiga erishadi.

Dunyo olimlari tavsiya qilayotgan "kompetensiya" va "kompetentlik" tushunchalarini biz yuqorida birlashtirish taklifini kiritdik. Kompetensiya nuqtai nazaridan yondoshuv haqidagi ilmiy ishlarni tahlil qilar ekanmiz, bu ikki tushuncha haqida turlituman fikrlar aytilayotganligini yaqqol sezamiz. A.G.Bermusning fikriga ko'ra, "Kompetentlik takomillashib borayotgan shaxsning barcha hislatlarini, bilimi, tajribasi, umuman olganda, butun borlig'ini yagona tizimga birlashtiradi". "Kompetentlik bu nafaqat shaxsning bilimdon ekanligi, balki o'z bilimlarini uzluksiz ravishda yangilab borishi hamdir, – deydi M.A.Choshanov. M.Aronovning fikricha, kompetentlik mutaxassisning ma'lum bir faoliyat uchun tayyor ekanligini bildiradi. Noaniq vaziyatlarda faoliyat ko'rsata olish qobiliyati bu kompetentlikdir.

Jahon ta'lim amaliyotida kompetentlikning asosiy tushuncha sifatida e'tirof etilishi uning quyidagi xususiyatlari bilan tavsiflanadi:

- ta'lim tuzilishining intellektual va malakalarini birlashtiradi;
- "chiqish standart" asosida shakllangan ta'lim mazmunini talqin qilishni o'z ichiga oladi;
- integral xususiyatga ega (madaniyat va faoliyatning keng sohalari bilan bog'liq bo'lgan bir xil yoki bir-biriga yaqin bo'lgan bir qator bilim va ko'nikmalarni qamrab oladi: axborot, huquqiy va b.).

Tajriba va kuzatishlar asosida kompetentlikni beshta asosiy tarkibiy qismdan tashkil topgan kategoriya deb hisoblash mumkin:

- bajarilayotgan vazifalar va yechilayotgan muammolarning mohiyatini chuqur anglash;
- ushbu sohada mavjud bo'lgan tajribani yaxshi bilish, uning yutuqlarini faol o'zlashtirish;
- joy va vaqtning o'ziga xos sharoitlariga mos keladigan harakat vositalari va usullarini tanlash qobiliyati;

- erishilgan natijalar uchun javobgarlik hissi;

- xatolardan saboq olish va maqsadlarga erishish jarayonida tuzatishlar kiritib borish qobiliyati.

Aslida kompetentlik tushunchasi ta'lim sohasiga psixologlarning ilmiy izlanishlari natijasida kirib kelgan. Psixologik nuqtai-nazardan kompetentlik «noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik»ni anglatadi.

A.V.Xutorskiy "kompetnsiya" va "kompetentlik" tushunchalarini quyidagicha ajratib olish mumkin, deb hisoblaydi. Kompetensiya – insonning shaxsiy sifatlari uzviyligi (bilim, malaka, tajriba, faoliyat usullari) hisoblanib, ma'lum bir doiradagi narsa va jarayonlarga nisbatan shaxsning munosabatida sifatli va samarali faoliyat yurgazishidir. Kompetentlik esa inson tomonidan faoliyat turlariga shaxsiy munosabatini bildiruvchi, talabga javob beradigan kompetensiyalar yig'indisiga ega bo'lishi demakdir.

Shuningdek, kompetensiyalar bilimlarni doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi. U bilimga asoslangan haqiqiy, shakllangan shaxsiy sifat hisoblanib, shaxsning intellektual va shaxsan aniqlangan ijtimoiy va kasbiy shakllanishidir. Shuningdek, u muayyan obyektlar va jarayonlar bilan bog'liq holda aniqlangan va ularga nisbatan yuqori sifatli ishlab chiqarish faoliyati uchun zarur bo'lgan o'zaro bog'liq xususiyatlar to'plamini (bilim,

ko'nikma, faoliyat usullari) o'z ichiga oladi. Demak, o'quvchilarga nisbatan ularning ta'lim jarayonidagi tayyorgarligiga bo'lgan ma'lum bir ajratib olingan, maxsus talab hisoblanadi.

XULOSA

Ta'lim sifatiga zamonaviy yondashuvning tahlillari shuni ko'rsatmoqdaki, umumta'lim maktablarida o'quvchilarni hayoti davomida o'qib-o'rganish, bilim, tajribani mustaqil ravishda muntazam oshirib borish va hayot tajribasidan foydalangan holda kundalik turmushda uchraydigan muammolarni hal eta olish, ma'lumotlar bazasini yarata olish, asosiylarini tanlay olish va ularni tahlil qila bilish samarali omillardan hisoblanadi.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, kompetensiya masalasi uning jamiyatdagi o'rni masalasida qator bahslar davom etmoqda. Ta'lim-tarbiya sohasida asosiy universal kompetensiya unsurlarini anglab olish zamonaviy pedagogikaning eng asosiy muammolaridan biridir. Asosiy kompetensiya masalasida dunyo pedagoglari tajribasini tatbiq qilish yoki an'anaviy o'zbek pedagogikasi me'yorlaridan kelib chiqqan holda kompetensiya mezonlarini belgilashda fikrlar xilma-xil bo'lib, hali yechilmagan masalalar talaygina. Bu borada olib borilayotgan ilmiy izlanishlarga bu borada olib borilayotgan ilmiy izlanishlarga nazar tashlasak, turli soha va mutaxassisliklarga, fan taraqqiyotida, o'qitish usullari, texnologiyalariga juda ko'p e'tibor qaratilganligini sezamiz. Ammo ana shu pedagogik usullarni tushunish, ularni amaliy faoliyatda qo'llash masalasi eng dolzarb muammolardan biriga aylanganligini ta'kidlash mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 20-апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909 сонли Қарори. // <https://lex.uz/docs/3171590>
2. Ahmedova M.T. Pedagogik kompetentlik.Uslubiy qo'llanma. -T.: BROK SLASS SERVIS, 2016. – 84b.
3. Бермус А.Г. Проблемы и перспективы реализации компетентного подхода в образовании. www.eidoc.ru. 2005, 09, 10.
4. Лебедев О.Е. Компетентный подход в образовании. www.nekrasovepb.ru
5. Зимняя И.А., И.А. Ключевых. Компетенции – новая парадигма результата образования. quality.petsu.ru
6. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. М., «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
7. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования [Текст] / А. В. Хуторской // Народное образование. - 2003. - № 2. - С. 58-64.